
Na kraju ovog kratkog ukaza na JEZIK I LINGVISTIKU, možemo reći da je Bugarski napisao djelo koje može trajati. Bez posustalosti, on je znalački vodio čitaoca od problema do problema nudeći mu i cjelinu i pojedinost, i retrospektivu i savremenu zbilju. Kako kaže prof. Katičić, **«Jezik i lingvistika»** doista je knjiga koja se može preporučiti. Došlo je vrijeme u kojem lingvistika nije više samo jezikoslovnica zanimljiva i važna. A Bugarski je napisao knjigu koja uvodi u to područje ne samo temeljito i pouzdano nego ugodno i zanimljivo. Svakom zainteresiranom i otvorenom duhu tu se doista nudi jezikoslovna lektira. Ni lingvistika ni čitanje ne ostaju tu prikraćeni».

(4. februar 1973.)

ALEKSANDAR DONE

Е. М. Верещагин:

Из истории возникновения первого литературного языка славян Переводческая техника Кирилла и Мефодия

Godine 1971. izdao je Moskovski univerzitet knjigu svog mladog profesora E. Vereščagina pod naslovom »IZ ISTORIJE POSTANKA PRVOG KNJIŽEVNOG JEZIKA SLAVENA« i sa podnaslovom **Prevodilačka tehnika Ćirila i Metodija**. Knjiga ima 255 stranica, štampana je u kserografskoj tehnici i u skromnom tiražu od 1000 primjeraka. Iako je profesor Vereš-

čagin mlad čovjek, njegovom peru već pripada desetak ozbiljnih naučnih radova iz oblasti slavistike, opšte lingvistike i metodike nastave stranih jezika.

Prilikom prikazivanja ovog djela, pisac ovih redaka naišao je na slijedeće poteškoće:

1) Knjiga je pisana veoma koncizno i nijedna riječ u njoj nije suvišna. Međutim, prostor za napise kao što je ovaj uvijek je ograničen.

2) Vereščagin u svom djelu citira oko 200 autora, navodi enormni broj primjera na grčkom i staroslavenskom jeziku. Sem toga, u knjizi nalazimo i 21 shemu, odnosno grafički prikaz. Za reprodukovanje ovog ilustracionog materijala nema tehničkih mogućnosti.

Stoga autor ovog prikaza ima samo jedno rješenje: maksimalno skraćivanje izlaganja, a to povlači za sobom selekciono izostavljanje mnogih činjenica, te potpuno izostavljanje citata i navedenih ilustracija, što je i bilo dosljedno sprovedeno, unatoč opasnosti da prikaz ovog Vereščaginovog djela ostane nepotpun.

Građa u ovoj knjizi podijeljena je na slijedeći način:

1. PREDGOVOR, 2. UVOD, 3.—6. četiri glave, 7. ZAKLJUČAK, 8. BILJEŠKE i 9. UPOTRIJEBLJENA LITERATURA. Uvod, 4 glave i Zaključak podijeljeni su u odjeljke, čije naslove donosimo u prevodu. Stranice na kojima se dato poglavlje ili odjeljak nalaze, navode se arapskim ciframa u zagradi, iza naslova.

1) PREDGOVOR (5—7) sastoji se od 4 odjeljka, bez posebnih naslova.

1.1 Autor podsjeća čitaoca na već poznate činjenice, da su prvi slavenski tekstovi bili prevodi sa grčkog jezika — djela vizantijskih misionara Konstantina-Ćirila i Metodija, a zatim konstatuje da su se dosadašnja lingvistička istraživanja tih tekstova svodila samo na registrovanje slučajeva slaganja i neslaganja prevoda sa originalima, bez ispitivanja uzroka. (5)

1.2 Stoga autor djela postavlja sebi za cilj proučavanje predilačke tehnike slavenskih prvoučitelja. On je spreman da navede sve što je do sada rečeno o postavljenom problemu i da svoja opredjeljenja za neka od oprečnih stanovišta na odgovarajući način argumentira. (5—6)

1.3 Pisac knjige izražava spremnost da svaku svoju teorij-sku postavku potkrijepi odgovarajućom ilustracijom. (6)

1.4 Najzad Vereščagin izražava zahvalnost svima onima koji su mu ukazali pomoć, nabrajajući pri tome deset imena. (7)

2) UVOD (8—22) sastoji se od slijedećih odjeljaka:

2.1 **Osmišljavanje prevodilačke djelatnosti Ćirila i Metodija u naučnoj literaturi** (8—10). Mišljenja o kvalitetu prevoda su oprečna. Dajući pregled tih gledišta, autor izražava svoje slaganje sa mišljenjem B. von Arnima i F. Griveca, koji su te prevode do te mjere visoko ocijenili, da umjesto termina »Übersetzungstechnik« upotrebljavaju izraz »Übersetzungskunst«.

2.2 **Slavenski prvoučitelji i postanak prvog slavenskog, književnog jezika** (11—12). Pisac knjige najprije govori o značaju prevodilačke djelatnosti Ćirila i Metodija za stvaranje prvog književnog jezika Slavena i o uticaju grčkog jezika, a zatim predlaže termin »древнеславянский« (drevni slavenski) za taj jezik umjesto dosadašnjih »старославянский« (staroslavenski) i »древнецерковнославянский« (drevni crkvenoslavenski ili starocrkvenoslavenski).

2.3 **Izbor materijala za istraživanje** (13). S obzirom da je tehnika prevođenja varirala zavisno od vrste teksta, autor uzima za predmet istraživanja samo tekstove jevanđelja, jer su tu najmanje moguća odstupanja od originala.

2.4 **Shema prevoda jevanđelja u vrijeme Ćirila i Metodija** (14—16). Pisac knjige smatra da su slavenski prvoučitelji najprije preveli kratki aprakos, a u daljim dvjema redakcijama taj prevod dopunili. Ti rukopisi nisu sačuvani. Iz prve redakcije razvilo se Asemanijevo jevanđelje, a iz druge — Savina knjiga, Zografsko i Marijinsko jevanđelje.

2.5 **Izvorni grčki tekst** (16—19) nije sačuvan, ali mu je najbliža Sirijska redakcija, predstavljena in texto recepto od Elzevira iz XVI-XVII v., a čijim se kasnijim izdanjem (iz 1879., u Veneciji) na vizantijskom grčkom, poslužio Vereščagin.

2.6 **Kanonski i regionalni spomenici** (19—21). Razmatraju se problemi odnosa 4 kanonska jevanđelja prema lokalnim redakcijama. Za tu svoju studiju Vereščagin se koristi Jagićevim izdanjem Marijinskog jevanđelja i upoređuje ga sa Nikoljskim.

2.7 **Normalizacija ortografije** (21—22). Autor konstatuje da odstupanja od ortografskih normi postoje u svim spome-

nicima, a zatim govori o grafičkim pojednostavljenjima koja on unosi u svoje tekstološke ilustracije.

2.8 **O najnovijim metodama analize** (22). Pisac knjige govori o metodama istraživanja koje se u njoj primjenjuju.

2.9 **Zaključak** (22). Vereščagin govori o brizi Ćirila o Slavenima i kao ilustraciju citira odlomak iz njegove predsmrtne molitve, kao i posljednje riječi koje je on uputio svom bratu Metodiju.

3. GLAVA I. PRINCIP PREVOĐENJA RIJEČ PO RIJEČ (23—69). Razlikujemo slijedeće odjeljke:

3.1 **Virtualno definisanje prevoda** (23—25) ostvaruje se po shemi Eugena Nida kojoj prilaže veoma koncizan i matematski jasan tekstualni opis.

3.2 **Invarijanta kod prevođenja: princip prevođenja rečenicu po rečenicu** (25—27). Invarijanta kod prevođenja je smisao, a najviši kriterij za određivanje kvaliteta prevoda po principu »rečenicu po rečenicu« je uzus datog jezika, što Vereščagin ilustruje sa nekoliko rečenica na njemačkom, engleskom i francuskom jeziku.

3.3 **Princip prevođenja riječ po riječ u slavenskim jevanđeoskim tekstovima: posmatranje primjera** (27—35). Grčki original i staroslavenski prevod tretiraju se kao paralelni tekstovi, gdje su staroslavenske riječi leksički pandani grčkim. Kao ilustracija služi 112 primjera iz Marijinskog jevanđelja i 106 iz Savine knjige.

3.4 **O principima podjele teksta na riječi** (35—39). Kao jedna riječ se tretira jedna morfološka cjelina, u kojoj može da bude i do 3 leksema, iako je to, kao što i sam Vereščagin konstatuje, protivno školskoj gramatici.

3.5 **Tekstološko razjašnjenje sumnjivih slučajeva** (40—43) autor najprije pokazuje na jednom primjeru iz Marijinskog jevanđelja, a zatim na primjeru iz Savine knjige.

3.6 **Izuzeci** (43—45). Pod izuzecima Vereščagin podrazumijeva odstupanja od principa prevođenja riječ po riječ. On navodi takve primjere, izražavajući istovremeno svoje neslaganje sa mišljenjem Pogorelova, koji želi da sve takve slučajeve po svaku cijenu objasni tekstološki.

3.7 **Slučajevi prevođenja morfem po morfem** (45—47) takođe nisu izmakli pažnji autora knjige, koji u ovom odjeljku navodi 25 takvih primjera.

-
- 3.8 **Interpretacija principa riječ po riječ na kvantitativnom planu** (47—54) data je veoma iscrpno uz ilustraciju od 56 primjera iz Savine knjige.
- 3.9 **Izuzeci: materijal** (54—63). Vraćajući se na odstupanja od principa prevođenja riječ po riječ, pisac knjige zaključuje svoja istraživanja u ovoj oblasti. On daje dugi niz primjera iz Marijinskog, Zografskog, Asemanijevog jevanđelja i Savine knjige, svrstavajući ih u 41 grupu.
- 3.10 **Statistički karakter zakonitosti** (63—65). Prevođenje riječ po riječ je, po Vereščaginu, neka vrsta statističkog zakona koji važi u većini slučajeva. Poput matematskog zakona, i on ima formulu. Ako sve slučajeve označimo sa N , a slučajeve kad on važi sa M , tada će se taj zakon kršiti $(N-M)$ puta, a vjerojatnost primjene toga zakona biće jednaka M/N manje od 1.
- 3.11 **Selektivno provjeravanje** (65—67) nije ništa drugo nego primjena upravo izvedene formule na konkretne primjere iz ranije spomenutih tekstova. Supstitucijom konkretnih brojnih vrijednosti autor dolazi do koeficijenta primjene principa prevođenja riječ po riječ.
- 3.12 **Analogija** (67—68). Pisac knjige konstatuje da je princip prevođenja riječ po riječ bio ne samo intuitivan, već i nužnost, jer je svako odstupanje od tog principa za prevodioca jevanđelja značilo biti osuđen kao jeretik. Dalje se govori o Martinu Lutheru, koji je prvi svjesno odstupio od ovog principa i navode se dva primjera na grčkom i njemačkom jeziku.
- 3.13 **Zaključak** (68—69) autora je slijedeći: princip prevođenja riječ po riječ primjenjuje se dosljedno u velikoj većini slučajeva.

4. GLAVA II. ODABIRANJE KLJUČNIH RIJEČI KOD PREVOĐENJA (70—107) ima slijedeće odjeljke:

- 4.1 **Uticaj koji prilikom prevođenja vrši jezik sa kojeg se prevodi i jezik na koji se prevodi** (70—71). Ponovo se navodi nekoliko grčkih riječi i njima odgovarajućih staroslavenskih. Njihov brojčani odnos nije 1:1. Autor konstatuje da jezik originala samo djelimično utiče na izbor riječi za prevod, jer je takvo odabiranje u daleko većoj mjeri uvjetovano normativnim leksičkim rješenjima jezika na koji se prevodi.
- 4.2 **Nekoliko podataka iz teorije leksičkih skupina: ključne i zavisne riječi** (71—75). Govori se o leksičkoj i grama-

-
- tičkoj sintaksi, tj. o kolokacionim i koligacionim skupinama riječi. Grupa riječi se definiše kao minimalna jedinica leksičke, a sintagma — gramatičke sintakse. Uzima se binarna sintagma — kao strukturalno najprostija. Ona se sastoji od ključne i zavisne riječi. Autoru je za prevod interesantan izbor samo ključne riječi. Zavisna riječ stoji pod složenim uticajem oba jezika. Mehanizam prevođenja ključnih riječi je relativno jednostavniji.
- 4.3 **O komponentnoj analizi (75—77).** Za svoja istraživanja Vereščagin se služi metodom semasiološke komponentne analize, što znači da ga interesuje sadržajna komponenta riječi, tj. sem, a ne leksem i to ne svaki sem, već samo onaj koji je interesantan za prevod.
- 4.4 **Princip istovetnosti sema kod prevoda: isključivo-sinonimska podudarnost, hipodiferencijacija, hiperdiferencijacija (77—85).** Izbor riječi bio je uslovljen zajedničkim semom. Postojala su 3 slučaja:
- a) kada je isti pojam u oba jezika označavala samo po jedna riječ (isključivo-sinonimska podudarnost);
 - b) kada su isti pojam u grčkom označavale 2 ili više riječi, a u staroslavenskom jeziku — samo jedna riječ (hipodiferencijacija);
 - c) kada je brojana nadmoć u semima i leksemima bila na slavenskoj strani (hiperdiferencijacija).
- Sve ovo autor ilustruje leksičkim primjerima i grafički.
- 4.5 **O ulozi konteksta pri aktualizaciji sema (85—90).** Kontekst uslovljava aktualizaciju samo jednog sema polisematske riječi i neutralizaciju ostalih, što autor ilustruje brojnim primjerima iz Zografskog, Marijinskog, Asemanijevog i Ostromirovog jevanđelja i Savine knjige.
- 4.6 **Slobodno variranje sinonima (90—96)** predstavljeno je na mnogobrojnim primjerima iz upravo navedenih spomenika i uz pomoć dviju shema. Variraju uglavnom kontekstualni sinonimi.
- 4.7 **O lančanoj vezi između riječi (96—104).** Pojave opisane u odjeljcima 4.4 i 4.6 se uzajamno prožimaju u tekstovima, a bile su analizirane izolovano samo radi pojednostavljenja same analize. Autor navodi niz primjera iz spomenutih tekstova, a tekstualni dio svog izlaganja ilustruje jednom preglednom shemom.
- 4.8 **Leksičko variranje u raznim spomenicima (104—107).** Tim problemom se bavilo 23 najjemenitnija slavista. Postoje dva stava. Po prvom (Jagić i dr.), one spomenike u kojima
-

neke grčke riječi nisu prevedene treba pripisati Ćirilu i Metodiju, a tekstove gdje su te riječi prevedene — ispravkama iz nekih kasnijih redakcija. Po drugom, tzv. »teritorijalnom« gledištu (Selišček, Ceitlin, Žukovska), ispravke su vršene u Bugarskoj i Makedoniji, u istom vremenskom periodu. Ali tako možemo protumačiti relativno mali broj varijanata, dok većina njih ostaje bez zadovoljavajućeg objašnjenja.

- 4.9 **Zaključak** (107). Princip prevodenja riječ po riječ zasnovao se kod Ćirila i Metodija, u odnosu na ključne riječi, na istovetnosti sema.

5. GLAVA III. IZBOR ZAVISNIH RIJEČI KOD PREVOĐENJA (108—126) sadrži slijedeće odjeljke:

- 5.1 **Slučajevi koji protivuriječe prevodenju po principu istovetnosti sema** (108—109) navedeni su iz Savine knjige (desetak primjera). Problem je u tome, što se prevod tih riječi nikako ne može obrazložiti semantički. S tim u vezi navode se mišljenja Jagića i Pogorelova o načinu prevodenja tih mjesta i čitalac se upućuje na slijedeći odjeljak.
- 5.2 **Posmatranje primjera za demonstraciju: princip dopunjavanja grupe riječi** (110—120). Kao primjer za demonstraciju uzima se grčki glagol »bállō« (bacati) i njegove izvedenice, koje su u ranije spomenutim tekstovima prevedene u slobodnom kontekstualnom variranju. Princip dopunjavanja grupe riječi postoji i u živim jezicima, što autor ilustruje primjerima iz njemačkog, engleskog i ruskog jezika. Izlaganje je dopunjeno jednom shemom.
- 5.3 **O odnosu između jezičkog sistema i jezičke norme** (120—122). Navodi se još mnogo primjera prevodenja putem dopunjavanja grupe riječi i konstatuje se da je to u staroslavenskom česta pojava. Primjeri su uzeti iz Savine knjige. Izlaganje je dopunjeno Jagićevim i Huntleyevim komentarima.
- 5.4 **Dalji slavenski materijal** (122—123). Kratko se govori o sinonimskim odnosima zavisnih riječi (pretežno kod kontekstualnih sinonima), gdje se njihova zamjena u principu ne razlikuje od zamjene ključnih riječi. Slijede primjeri za ilustraciju.
- 5.5 **Izuzeci od principa dopunjavanja** (123—125). Postoje dva slučaja kada između zavisnih riječi iz grčkog i staroslavenskog jezika postoji istovetnost sema. Prvi je slučaj istovetnost skupine riječi iz oba jezika, a u drugom slu-

čaju istovetnost sema uslovljena je, kod posuđenica, uticajem grčkog jezika na staroslavenski.

5.6 **Zaključak** (125—126). Princip prevođenja zavisnih riječi bio je dopunjavanje grupa riječi.

6. GLAVA IV. ODABRANA PITANJA IZ GRAMATIKE (127—171). Ovo poglavlje je podijeljeno u dva dijela: A i B, a svaki dio u slijedeće odjeljke:

6.A.1 **Oblici sa prijedlozima i bez prijedloga** (128—129). Upoređivanjem grčkih i staroslavenskih tekstova, zapaženo je da grčkom obliku s prijedlogom često odgovara staroslavenski oblik bez prijedloga i obratno. Ta je pojava uslovljena nedovoljno pažljivim odnosom prema grčkim sintaksičkim oblicima grupa riječi i očuvanjem takvih staroslavenskih oblika.

6.A.2 **O rekciji** (129—130). Navode se dva oprečna stava. Prema prvom, rekcija je predmet leksike (Icković), a po drugom — predmet sintakse (Aprėsjan). Pomirljiv stav zauzima Ščerba, po kome je rekcija predmet sintakse, ali ponekad može da bude i stvar leksike. S ovim se slaže i Vereščagin.

6.A.3 **Slavenska rekcija u poređenju s grčkom** (131—136). Autor navodi veliki broj primjera u kojima se rekcije iz oba jezika međusobno ne podudaraju. Što se tiče onih mjesta u tekstovima gdje se reakcije slažu, to, po mišljenju Sjöberga, ne treba pripisivati grčkom uticaju. S time se ne slaže Meščerski. Vereščagin smatra da taj problem treba još ispitati, ali misli da bi Meščerski mogao biti u pravu.

6.A.4 **Zaključci** (136). Slavenske norme bile su svuda očuvane, pa i u sintaksi. Do grecizacije došlo je samo u rijetkim slučajevima.

6.B.1 **Upoređivanje grčkih i slavenskih rečeničnih struktura: pravilo ponavljanja struktura** (137—141). Pisac knjige navodi 3 proste i 3 složene rečenice na grčkom jeziku i njihove prevode u Savinoj knjizi i konstatuje da se rečenične strukture međusobno potpuno podudaraju, što ilustruje dvjema shemama. Zbog toga ponavljanja struktura, Dostal, Ružička, Horalek, Kurz i Havranek tvrdili su da je slavenska sintaksa grecizirana. Vereščagin, međutim, nije sklon da u svim tim ponavljanjima vidi grecizaciju.

-
- 6.B.2 **Odstupanja od pravila** (141—143). Već na samom početku Savine knjige autor nailazi na izuzetak od pravila, navedenog pod 6.B.1. To povlači i odstupanje od principa prevođenja riječ po riječ i to tako da se jedna grčka riječ prevodi sa dvije slavenske. Ali to nije znak siromaštva slavenskog leksičkog fonda, već manifestacija analogije da se grčki sintetički gramatički oblik ponekad prevodi slavenskim analitičkim, što autor ilustruje brojnim primjerima.
- 6.B.3 **Strukturne promjene u izuzecima od pravila** (143—147). Jedna grčka riječ može da bude prevedena sa 2 slavenske i obratno — 2 grčke riječi jednom staroslavenskom, ali se time ne mijenja osnovna struktura sintaksičkih elemenata, a ni smisao. Uz svoje izlaganje autor prilaže 4 sheme i 7 primjera.
- 6.B.4 **Teoretsko osmišljavanje pravila: psiholingvistička pitanja** (147—154). Autor izlaže neke principe lingvističke analize i služi se dvjema shemama i navodi nekoliko primjera. Cilj mu je da sumira opštelingvističke postavke u primjeni na slavističku problematiku.
- 6.B.5 **Interlingvističke klase jezičkih jedinica** (154—156). Pod interlingvističkom klasom autor podrazumijeva iste jezičke jedinice (grameme) u dva razna jezika. Preduslov za nastajanje interlingvističkih klasa je postojanje sintaksičkih i možda morfoloških jezičkih univerzalija.
- 6.B.6 **Zajednički i posebni modeli** (157—158). Pod zajedničkim modelima podrazumijevaju se modeli bilo koje vrste, koji su zajednički za oba jezika, a pod posebnim modelima — modeli koji su karakteristični samo za jedan od dva jezika. Tu definiciju autor potkrepljuje primjerima, gdje se način izražavanja u maternjem jeziku prenosi u strani, u kojem to zvuči tuđe. Tako, na primjer, Nijemac, govoreći ruski, unosi svoje frazeološke obrte.
- 6.B.7 **O mehanizmu stvaranja govora kod bilingvizma** (158—160). Bilingvista se služi i zajedničkim i posebnim modelima. Autor zaključuje: bilingvista ima govorni mehanizam koji je veći od jednog, ali je manji od dva takva mehanizma.
- 6.B.8 **Primjena teoretskih zaključaka na slavenski materijal** (160—162), tj. na već više puta navedene kanonske tekstove, navodi autora na zaključak da se podudaranje

sintaksičkih struktura grčkog i staroslavenskog jezika ne može tumačiti djelovanjem ovog prvog na drugi, dakle ne sintaksičkim kalkiranjem, već psiholingvističkim faktom, da kod bilingvizma neki jezički modeli, neki gramemi, mogu biti zajednički.

6.B.9 **Složenijski slučajevi** (161—164). Na primjerima iz svih pet ranije navedenih tekstova autor demonstrira slučajeve složenijih gramatičkih prevoda, kod kojih, unatoč formalnim razlikama, relevantni gramemi ostaju isti.

6.B.10 **Hipodiferencijacija i hiperdiferencijacija** (164—165). Kao primjer hipodiferencijacije autor navodi slučaj prevođenja grčkog konjunktiva staroslavenskim indikativom, jer druge mogućnosti nema. U srednje-grčkom dvojina nije bila praktično zastupljena, ali je bila prisutna u staroslavenskom pa je nalazimo i u prevodima (hiperdiferencijacija). Sve ovo autor pokazuje na primjerima iz Savine knjige.

6.B.11 **O sintaksičkim kalkovima** (165—170). Ukoliko se gramemi modela koje upoređujemo u dva jezika ne podudaraju, mogu se trećim putem prevođenja pojaviti kalkovi. Postoje tri mišljenja. Po prvom je staroslavenska sintaksa u apsolutnoj većini slučajeva izvorna (Belousov, Pravdin, Bräuer, N.Tolstoj). Drugi (Večerka, Bauer, Kurz) smatraju da nije u pitanju grecizacija slavenske sintakse, već samo manji ili veći uticaj grčkog jezika. Prema trećima (Ružička, Birnbaum, Stanislav, Pacnerova), staroslavenska gramatika je manje ili više grecizirana. Vereščagin se ne slaže ni sa jednim od ovih mišljenja i smatra da je ovaj problem nerješiv.

6.B.12 **Zaključak** (170—171). Rezimirajući sve što je izloženo u IV glavi, autor dolazi do zaključka da se jezik jevanđelja ne može upoređivati sa staroslavenskim jezikom epohe prije Ćirila i Metodija.

7. **ZAKLJUČAK** (172—182) dijeli se na slijedeće odjeljke:

7.1 **Ćirilo i Metodije kao nosioci slavenskog jezika** (172—175). Na osnovu svega što je do sada izloženo, pisac knjige zaključuje da su slavenski prvoučitelji perfektno vladali staroslavenskim jezikom, što naročito potvrđuje njihov izbor riječi za prevod, koji nije bio nimalo uslovljen grčkim jezikom. Polemika na temu, jesu li Ćirilo i Metodije bili Grci ili Slaveni, po Vereščaginu —

-
- bespredmetna je. (Iako on daje njen pregled). On smatra da njihova nacionalna pripadnost nije niti bitna, niti se može stoprocentno sigurno utvrditi.
- 7.2 **Ćirilo i Metodije kao nosioci grčkog jezika (175—177)** Slaveni prvučitelji, osobito Ćirilo, bili su odlični poznavaoци grčkog jezika. Do tog zaključka možemo doći već na osnovu biografskih podataka.
- 7.3 **O prevodenju frazeologizama (177—180).** Kao što to pokazuje dosadašnje izlaganje, riječ je bila osnovna jedinica prevoda. Ali slavenski prvučitelji nisu bili rigorozni u provođenju principa prevodenja riječ po riječ, već su naprotiv pokazali izvanrednu elastičnost u tom pogledu. Kada su bili u pitanju grčki idiomi ili poslovice, oni su odstupali od spomenutog principa i tražili odgovarajuću zamjenu u staroslavenskom, što autor ilustruje na 9 primjera iz kanonskih tekstova. Uz to Vereščagin navodi i Lutherova rješenja na njemačkom jeziku.
- 7.4 **Rezime (180—182)** sadrži kratku rekapitulaciju izložene materije.
8. BILJEŠKE (183—225) se odnose na 6 dijelova knjige (osim **Zaključka**) koji im prethode. One sadrže razjašnjenja i dopunske informacije.
- 8.1 **Uz PREDGOVOR (183—184).** Navodi se bibliografija radova na upoređivanju grčkih i staroslavenskih tekstova jevanđelja, zatim se izlažu stavovi Karskog (uloga posmatranja) i Zindlera (osmišljavanje posmatranog materijala).
- 8.2 **Uz UVOD (185—204).** Autor daje veoma bogat faktografski materijal i razne korisne informacije. Tu se govori o Bibliji i Jevanđelju kao žanru, o ulozi Ćirila i Metodija u stvaranju književnog jezika Slavena, o jezičkom jedinstvu Slavena u doba slavenskih prvučitelja, definišu se pojmovi »recenzija« i »redakcija«, određuje se termin za prvi književni jezik Slavena, govori se o književnom radu slavenskih prvučitelja i o najstarijim staroslavenskim tekstovima i grčkim originalima.
- 8.3 **Uz GLAVU I. (205—212)** Raspravlja se o podjeli naučnih teorija na virtualne i realne, o odnosu između jezika i kulture, definiše se pojam riječi i drugih jezičkih jedinica.

-
- 8.4 **Uz GLAVU II** (213—215). Saopštavaju se neke dopunske informacije bibliografske prirode i dopunjuju se rasprave o komponentnoj analizi i varijantnosti riječi, te se vrši dodatna analiza još nekih grčkih i staroslavenskih riječi.
- 8.5 **Uz GLAVU III** (216—217) su priložene još neke mogućnosti za prevođenje grčkog glagola »bállō« i njegovih izvedenica.
- 8.6 **Uz GLAVU IV** (218—225). Dopunski se izlaže o rekciji, jezičkim jedinicama, zatim se daju još neka tekstološka razjašnjenja sa novim primjerima, te se dodatno raspravlja o pojmu objektivacije.

9. **UPOTRIJEBLJENA LITERATURA** (226—253). Iz bibliografije uz ovu knjigu saznajemo da se Vereščagin poslužio sa 340 djela od 219 autora koji su pisali na ruskom, engleskom, bugarskom, njemačkom, češkom, francuskom, srpskohrvatskom, poljskom, italijanskom, rumunskom i makedonskom jeziku.

Na kraju smatram za dužnost da istaknem glavne vrednote ovog djela E. M. Vereščagina.

Kao što su se čitaoci mogli uvjeriti iz ovog prikaza, knjiga »Iz istorije postanka prvog književnog jezika Slavena« E. M. Vereščagina predstavlja veoma ozbiljan naučni rad, u kome se izlaže interesantna materija i postavlja veoma malo istražen problem. Prateći autorovo izlaganje, mi se gotovo na svakoj stranici uvjeravamo u visoki stepen njegove objektivnosti u sudovima, što i dolikuje zreлом naučniku. Vereščagin u cijelosti navodi sva mišljenja koja se odnose na dati problem, ne izostavljajući ništa od argumentacije. Slagao se ili ne slagao sa citiranim ili interpretiranim stavom — Vereščagin ostaje uvijek dosljedan u svojoj skromnosti i objektivnosti. Zahvaljujući obilju citata i obimnoj bibliografiji, čitalac lako i brzo može da sazna sve što je ikada i igdje napisano o predmetu rasprave. Uz ostale vrednote, knjiga Vereščagina predstavlja vrijedan prilog teoriji i istoriji prevođenja.

Piscu ovih redaka preostaje još samo jedna prijatna dužnost da ovo djelo najtoplije preporuči svim jugoslovenskim slavistima i on izražava nadu da će uskoro svi zainteresovani pročitati ovu knjigu i u prevodu. Nakon toga će svi nedostaci ovog prikaza biti otklonjeni i pojaviće se cjelovitije mišljenje o ovom Vereščaginovom djelu.